

ΣΤΑΥΡΟΥ Ι. ΚΑΛΥΒΙΩΤΗ

**ΩΔΗ ΣΤΙΣ ΑΝΤΡΕΙΩΜΕΝΕΣ
ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΗΣ ΧΟΡΗΓΟΣΚΑΛΑΣ**

(ΜΑΪΟΣ 1826)

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2014

Copyright Σταύρος Καλυβιώτης
Ηπείρου και Χίου
24100 Καλαμάτα, Τηλ. 2721 0 80733

Πρώτη έκδοση 2008

ISBN:

Εξώφυλλο: Πίνακας ζωγραφικής Σταύρου Καλυβιώτη: « 21-22
Μαΐου 1826 - Οι Αντρειωμένες Γυναίκες της Χορηγόσκαλας».
(Λάδι σε μουσαμά, 60 επί 80).

Πίνακας συμβολικός: Οι άγνωστες Ελληνίδες πέφτουν από τα
βράχια. Στο πρώτο πλάνο, μικρή Ελληνίδα ξυπόλυτη –σέρνοντας τα
βάσανα της Φυλής και με το βλέμμα στο κενό-, ακολουθεί την ίδια
μοίρα πάνω στα βράχια, στα οποία σχηματίζονται ηρωικές μορφές
προγόνων...

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση – Εκτύπωση:
Γραφικές Τέχνες ΛΕΒΕΝΤΗ - Καλαμάτα – Τηλ. 2721093374

Αφιέρωση:

... σ' Εκείνους
που η ζωή τους θυσία έγινε
κι έμειναν άγνωστοι...

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ιστορία της Πατρίδας μας είναι γεμάτη από ηρωικές πράξεις, θυσίες και δραματικά γεγονότα.

Στην Επανάσταση του '21, οι αγώνες του Λαού για λευτεριά δίκαια κίνησαν το ενδιαφέρον άλλων λαών, που έδειξαν θαυμασμό και συμπάθεια για το αγωνιζόμενο Έθνος μας.

Πολλά από τα γεγονότα αυτά έμειναν ως σύμβολο στη συνείδηση του Λαού μας και άλλα έμειναν σχεδόν άγνωστα, γιατί δε φωτίστηκαν όσο έπρεπε και όταν έπρεπε.

Ένα από τα δραματικά γεγονότα, που συνέβη το Μάιο του 1826 και παρέμεινε άγνωστο, είναι η θυσία είκοσι περίπου Ελληνίδων που έπεσαν μαζί με τα παιδιά τους από τα βράχια της Χορηγόσκαλας στην περιοχή της Αλαγονίας, βόρεια της Καλαμάτας, για να μην αιχμαλωτιστούν από τα στρατεύματα του Ιμπραήμ που τις καταδίωκαν.

Ήταν μια θυσία γυναικών στο βωμό της Ελευθερίας, παρόμοια με τη θυσία των Σουλιωτισσών στο Ζάλογγο το 1803.

Ύστερα από 185 χρόνια από τότε, ως ένα μικρό λιανοκέρι στην ιερή μνήμη αυτών των άγνωστων Ελληνίδων που χάθηκαν στη Χορηγόσκαλα, είναι η «Ωδή» που ακολουθεί.

Σ.Κ.

(ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ):

1825 - Τέταρτος χρόνος της Ελληνικής Επανάστασης.

Οι Έλληνες, όταν έβαλαν στην άκρη τις έγνοιες για τους αγώνες της Λευτεριάς και μπήκαν ανάμεσά τους οι έχθρητες και η διχόνοια, όταν άλλοι αποζητούσαν θέσεις και αξιώματα παραμερίζοντας τιμημένους στις μάχες πολεμιστές κι έστελναν μπαρουτοκαπνισμένους οπλαρχηγούς δέσμιους στην Ύδρα και στα μπουντρούμια του Παλαμηδιού, ένας άλλος εχθρός αιμοδιψής και ανελέητος πάτησε το πόδι του στο Μοριά. Ήταν ο Ιμπραήμ Πασάς με τους τουρκοαιγυπτίους τακτικούς, που ήρθαν να καταπνίξουν την Επανάσταση, τη στιγμή που η νιογέννητη Λευτεριά δεν είχε ακόμη ανθίσει...

Αποβίβασε τα πολυάριθμα στρατεύματά του στη Μεθώνη κι άρχισε τον αφανισμό και την καταστροφή από την πολύπαθη Μεσσηνία. Τα αποτελέσματα τραγικά. Κυριεύει την τότε Επαρχία Κορώνης, το Νιόκαστρο, το Παλαιόκαστρο και πέφτει η Σφακτηρία. Οι Έλληνες ασύντακτοι, προσπαθούν να τον ανακόψουν με κλεφτοπόλεμο, ή αναγκάζονται να εμπλακούν σε άνισες φονικές μάχες. Στο Μανιάκι πέφτει ηρωικά ο Παπαφλέσσας με τους τριακόσιους συμπολεμιστές του, δίνοντας το παράδειγμα της αυτοθυσίας.

Ο Ιμπραήμ δεν ανακόπτεται. Εισβάλλει στην Κυπαρισσία, κυριεύει και πυρπολεί την Καλαμάτα και σκορπίζει την καταστροφή στην επάνω Μεσσηνία καίγοντας τα χωριά και αιχμαλωτίζοντας γυναικόπαιδα. Αφήνει για λίγο τη Μεσσηνία στις στάχτες και στα ερείπια και συνεχίζει την πορεία του για την Τριπολιτσία και την Αργολίδα...

Η επόμενη χρονιά, το 1826, ήταν πιο δύσκολη.

Το Μεσολόγγι, ένα από τ' απόρθητα κάστρα του Ελληνισμού έπεσε κι ο Ιμπραήμ ξεκινάει πάλι για το Μοριά. Σκοπός του να υποτάξει και τη Μάνη. Περνάει με το στρατό του από την Πάτρα χωρίς να βρει αντίσταση και συνεχίζει. Καταστρέφει τα Καλάβρυτα, φτάνει στην Τριπολιτσία, καίει την Ανδρίτσαινα και συγκεντρώνει τα στρατεύματά του στον κάμπο της Καρύταινας.

Μεταφέρει λάφυρα και πολλούς αιχμαλώτους, ιδίως γυναικόπαιδα. Χωρίζει το στράτευμα σε δυο φάλαγγες. Η πρώτη, με τα λάφυρα και τους αιχμαλώτους, περνάει τα Δερβενοχώρια κατεβαίνει στη Μεσσηνία και στρατοπεδεύει στο Νησί. Η άλλη φάλαγγα κατευθύνεται προς τα Σαμπάζικα, στα χωριά Λεοντάρι, Δυρράχι Άκοβο και Πολιανή. Ένα τμήμα περνάει την Ξεροβούνα. Κατευθύνεται προς τα Πισινά χωριά, τα χωριά της Αλαγονίας. Καταστρέφει τη Μεγάλη Αναστάσοβα, τη σημερινή Νέδουσα. Οι εχθροί αναζητούν αιχμαλώτους και καταδιώκουν ένα μπουλούκι με γυναικόπαιδα που σκαρφαλώνουν στα βράχια για να γλιτώσουν. Ήταν είκοσι περίπου άγνωστες Ελληνίδες με τα παιδιά τους κι όταν κάθε ελπίδα σωτηρίας είχε χαθεί, για να μην αιχμαλωτιστούν, έπεσαν από τα βράχια και σκοτώθηκαν.

Η τοποθεσία ονομάζεται ΧΟΡΗΓΟΣΚΑΛΑ.

Πρέπει να ήταν η 21^η ή 22^α Μαΐου του 1826. Έτσι γράφτηκε το ηρωικό τέλος γι αυτές τις «αντρειωμένες γυναίκες», που έκαναν πράξη το μεγάλο όραμα του 1821: **Λευτεριά ή Θάνατος!...**

Τις δύσκολες εκείνες ώρες που κινδύνευε να σβήσει η Επανάσταση, η Διοικούσα Επιτροπή στο Ναύπλιο ανανέωσε τη Διαταγή διορισμού του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη ως Γενικού Αρχηγού των Στρατευμάτων και ο Γέρος του Μοριά ξεκινάει από το Ναύπλιο με 60 πολεμιστές και κατευθύνεται νότια, συγκεντρώνοντας στρατεύματα για ν' αντιμετωπίσει τον εχθρό. Η πορεία του, μέσα από τα χαλάσματα που είχε αφήσει πίσω του ο Ιμπραήμ πριν λίγες μέρες γίνεται δύσκολη, όμως, κατορθώνει να συγκεντρώσει 3000 πολεμιστές και να στρατοπεδεύσει στα Δερβενοχώρια (χωριά Σούλι και Δερβένι). Γνώστης όλων των συμβάντων και των δραματικών γεγονότων που προκάλεσε το καταστροφικό πέρασμα του εχθρού, στέλνει δυο Αναφορές προς την Διοικούσα Επιτροπή στο Ναύπλιο. Στην πρώτη από του Δεδέμπεη (Τριπόταμο) με ημερομηνία 24 Μαΐου 1826, μεταξύ των άλλων γράφει:

« Οι μεν εχθροί δια της Πολιανής διέβησαν εις Αναστάσοβαν και λεηλατήσαντες και κατακαύσαντες αυτήν, κατέβησαν εις την Καλαμάταν».

Στη δεύτερη από το Δερβένι, με ημερομηνία 1^η Ιουνίου 1826, αναφέρει λεπτομερώς τα γεγονότα:

« Οι εχθροί, περί την 21^η του λήξαντος ασηκώθησαν από τον κάμπον της Καρύταινας και εξακολουθούντες την οδόν ήτις έδειχνε την πορεία των καταφευγόντων προς τα Πισινά χωριά (περιοχής Αλαγονίας) επροχώρησαν έως την Μεγάλη Αναστάσοβαν... Οι εχθροί αιχμαλωτίσαντες ολίγας αδυνάτους ψυχάς κατ' εκείνα τα μέρη, διευθύνοντο τας προς τα φρούρια της Μεσσηνίας οδούς... Και οι εν όρεσι ευρισκόμενοι με τα φαμίλιες των Έλληνες έπεσαν κατά πόδας και εφόνεον... Και είκοσι περίπου γυναίκες με τα παιδιά των και παρθένοι, θεωρούσαι εις εν μέρος ονομαζόμενον ΧΟΡΗΓΟΣΚΑΛΑ ότι ήσαν σε κίνδυνο να ζωγηθώσιν από τους εχθρούς, αι μεν προτίμησαν τον έντιμον θάνατον από την άτιμην δουλείαν, έπεσαν από τους κρημνούς, άλλαι δε κυλίουςαι πέτρας εφόνευσαν εκ των εχθρών και ούτω διέφυγον επαξίως της Ελληνικής γενναιοφροσύνης την αιχμαλωσίαν των και εξέπληξαν τους θεωρούντες την απόφασίν των, Έλληνας και εχθρούς»...

Το τραγικό αυτό γεγονός της θυσίας των γυναικών, το αναφέρει και ο ιστορικός Νικ. Σπηλιάδης, σύγχρονος του μεγάλου Αγώνα ο οποίος υπήρξε και Γραμματέας των Γενικών Συνελεύσεων. Γράφει ο Σπηλιάδης:

«Ο Ιμπραήμ, μεσούντος του Μαΐου εξεκίνησεν δια Μεσσηνίαν. Εις τα στενά του Λεονταρίου εύρεν αντίστασιν και εβιάσθη να οπισθοδρομίσει. Την 18 ην και 19 ην Μαΐου, παραλαβών και άλλους στρατιώτες απήλθεν εις την πεδιάδαν της Καρύταινας και εδοκίμασε να περάσει από τα στενά της Πολιανής. Εις το Δυρράχι ευρέθη τυχαίως ο Νικηταράς και τον αντέκρουσε... Μετά ταύτα, (οι εχθροί) εκινήθησαν εις την Μεγάλην Αναστάσοβαν, όπου αιχμαλώτισαν τινάς αδυνάτους... Πολλαί γυναίκες εκινδύνεον να ζωγηθώσιν εις την λεγόμενην ΧΟΡΗΓΟΣΚΑΛΑ. Τινές εξ αυτών κατεκρημνίσθησαν εις τα βάραθρα και απώλοντο. Άλλαι δε ήρχισαν να κυλίωσιν λίθους μεγάλους εναντίον των εχθρών, εφόνευσαν και επλήγωσαν τινάς και εσώθησαν»...

ΩΔΗ ΣΤΙΣ ΑΝΤΡΕΙΩΜΕΝΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΗΣ ΧΟΡΗΓΟΣΚΑΛΑΣ

Θηρία γίναν οι εχθροί, χτυπάνε με μανία,
κακό μεγάλ' ακούστηκε στην έρμη Μεσσηνία

Στης Νέδουσας τ' απάτητα κι απόκριμνα λημέρια
παιδιά, γυναίκες κυνηγούν του Ιμπραήμ τ' ασκέρια.
Μα 'κείνες δεν αργοπορούν, πίσω τους δεν κοιτάνε,
φτάνουν στη Χορηγόσκαλα και στην κορφή πατάνε.
Ψηλά στα βράχια ακροβατούν τα πόδια τους ματώνουν,
μα καθ' ελπίδα χάνεται όταν εχθροί ζυγώνουν.
Σφιχταγκαλιάζονται με μιας τραγούδι αρχινάνε,
ο ένδοξος ο θάνατος καλύτερος θε 'νάναι.

Ατίμωση δεν ήθελαν σκλαβιά και ομηρία
κι από τα βράχια πέταξαν προς την Ελευθερία.

Σαν έφτασε το δειλινό κι ο ήλιος προχωρούσε,
πικρός αχός 'πο σήμαντρο στη Νέδουσ' αντηχούσε.
Βουνά και δάση, ρεματιές, μαζί κι αυτά πενθούνε
κι όλα τ' αγρίμια σώπασαν, στέκονται κι αγρικούνε.
Οι φυλλωσιές και τα κλαδιά μαράθηκαν τριγύρω,
μόνο λουλούδια του Μαγιού αχνοσκορούσαν μύρο.
Κι αιτός ασημοπτερούγος στα σύγνεφα πετούσε,
αργά φτεροζυγιάζονταν κι από ψηλά θρηνούσε.

Το θρήνο αρχίζουνε κι οι γριές, σκιές χαροκαμένες,
στα βράχια παν' οι γέροντες να βρουν τις γκρεμισμένες.

Και τα μωρά που τα 'κρυψαν εχθροί να μη τ' αδράξουν,
τις μάνες τους γυρεύανε το γάλα να βυζιάζουν.
Καθώς αποκοιμήθηκαν σε λημεριών σκοτάδια
σε όνειρο τις είδανε να τα γεμίζουν χάδια.
Μα 'κείνες κείτονταν στη γη, στα ματωμένα χόρτα
και οι ψυχές τους διάβαιναν του Παραδείσου πόρτα.
Κι όταν η νύχτα σάβανο σκέπασε τα κορμιά τους,
απλώθηκε μια παγωνιά ταφή στην ερημιά τους.

Και δάκρυσε η Παναγιά αντίκρυ στο Μαρδάκι
για τις γυναίκες που 'πεσαν στης δόξας τ' αλωνάκι.

Φεγγάρι βγήκ' απ' το βουνό χλωμό και λυπημένο,
στέκετ' ακίνητο ψηλά, βουβό μαρμαρωμένο.
Μοιάζει σα να μοιρολογεί απ' τ' ουρανού την άκρια,
κι από της Πούλιας τη μεριά αργοκυλούσαν δάκρυα.
Κοιτάζει κάτω στα γκρεμνά και στεναγμό αφήνει,
ο Αποσπερίτης σταματά κι από τον πόνο σβήνει.
Κι ακούστηκαν λυπητερά να κελαηδούν τ' αηδόνια
μονότονα συνόδευαν στα βράχια τα τριζόνια.

Η ποταμιά σταμάτησε και οι πηγές χαθήκαν
πικρό τ' αγέρι, σώπασε, κι οι στράτες βουβαθήκαν.

Μέσα στο λόγγο καρτερούν παιδιά χαροκαμένα
την Παναγιά παρακαλούν μη μείνουν πονεμένα.
Που τ' άφησε πεντάρφανα του χάρου η καταγιόδα,
χωρίς 'να χάδι στοργικό, της μάνας τη φροντίδα.
Το δρόμο τους να οδηγεί με τα δικά Της χέρια
να φωτιστεί η στράτα τους με ήλιο και μ' αστέρια.
Κι όταν ο Μάης θα 'ρχεται π' ανθίζουν τα λουλούδια,
ν' ακούγονται στη Νέδουσα της λεβεντιάς τραγούδια.

Αναθαρρεύουν τα παιδιά τον ήλιο καρτεράνε
για να ζεστάνει την καρδιά κι ελπίδα αποζητάνε.

Πάνω στη Χορηγόσκαλα οι κλέφτες μαζωχτήκαν,
να δώσουν όρκο και τιμή σ' εκείνες που χαθήκαν.
Κρατούν της λύπης γνώρισμα, ολόμαυρα μαντήλια
κι έχουν στα χέρια τ' άρματα, σπαθιά και καριοφίλια.
Και σαν εχάραξ' η αυγή κι ήρθε βαριά η μέρα,
τρεις μπαταριές λεβέντικες ρίζανε στον αγέρα.
Κι οι μπαταριές ταξίδεψαν στα κορφοβούνια αντάμα,
σαν Επιτάφιου πομπή και σαν παιδιών το κλάμα.

Η επέλαση του Ιμπραήμ στη Μεσσηνία, εκτός από τις μεγάλες καταστροφές που προξένησε, είχε και πολλά θύματα. Εκατοντάδες ήταν οι αγωνιστές που έπεσαν στα πεδία των μαχών, εκατοντάδες ήταν και τα γυναικόπαιδα που αιχμαλωτίστηκαν και οδηγήθηκαν στα λιμάνια της Κορώνης και Μεθώνης για να φορτωθούν στα καράβια του εχθρού και να μεταφερθούν στα σκλαβοπάζαρα της Ανατολής.

Και μέσα σ' εκείνο το χαμό, ποιος να συλλογιστεί και ποιος να λογαριάσει την ηρωική θυσία των είκοσι γυναικών και των παιδιών τους που έπεσαν από τα βράχια της Χορηγόσκαλας;

Ίσως αυτή να ήταν και η αιτία που έμειναν απολησμονημένες. Ακόμα και η Παράδοση που έμεινε στην περιοχή, είναι τόσο μακρινή και τόσο χλωμή, που χρόνο με το χρόνο ξεθωριάζει. Πέρασαν από τότε 185 χρόνια και δεν έγινε μέχρι σήμερα ούτε ένα μνημόσυνο. Δεν στήθηκε ούτε ένα μνημείο τιμής και δόξας, για να στέκει μάρτυρας του ιστορικού και δραματικού αυτού γεγονότος, αλλά και για να λαμπαδιάζει στα νιάτα τη φλόγα και την αγάπη για την Πατρίδα και τη Λευτεριά....

Περάσαν μπόρες κι έφυγαν, διαβήκαν οι χειμώνες
κι από εκείνο το χαμό κοντεύουν δυο αιώνες.
Κανείς δεν σας θυμήθηκε «γυναίκες αντρειωμένες»
εσείς και η θυσία σας μείνατε ξεχασμένες.
Δεν στέριωσαν ούτε Σταυρό ψηλά στα καταράχια,
μήτε 'να λαδοκάντηλο για τις ψυχές, στα βράχια.
Μονάχα η Παράδοση δυο λόγια έχ' αφήσει,
που ξεθωριάζει ο καιρός κι η λήθη πα' να σβήσει.

Κι εσύ ξένε που 'φερεις τα βήματά σου στον ανηφορικό δρόμο με τους θεόκρημνους βράχους και τις αετοράχες, εκεί που «άνθιζαν» τότε τα Πισινά χωριά, σταμάτησε λίγο και στοχάσου... Άφησε τη σκέψη σου να ταξιδέψει στο Μαρδάκι, που ήταν το μικρό μοναστήρι της Παναγιάς και αντίκρυ στα απόκρημνα βράχια με τις σπηλιές, ίσαμε κει που φτάνει το βλέμμα σου... Εκεί είχαν τα κρησφύγετα οι Καπεταναίοι με τα μπουλούκια τους... Κι όταν από τις κορφές του Ταύγετου ροδοχάραξε η μέρα του Μεγάλου Αγώνα, ξεγύμνωσαν οι αντρειωμένοι τα σπαθιά, δρασκελίσαν τις κακοτράχαλες ράχες και πρωτοστάτησαν στη Λευτεριά της Καλαμάτας, εκεί που λαμπάδιασε η πρώτη σπίθα της Επανάστασης του '21. Στην αντικρινή κορφή στέκει στα μεσουράνα η Χορηγόσκαλα. Από εκεί οι άγνωστες εκείνες Ελληνίδες, οι ηρωικές «αντρειωμένες γυναίκες» του χρέους, έφεραν τη δική τους Άνοιξη στον Αγώνα για τη Λευτεριά. Στοχάσου τη θυσία τους, κόψε λίγα αγριολούλουδα και ευλαβικά

σκόρπισέ τα τριγύρω. Ο τόπος είναι ιερός, με αίμα και με δάκρυα ποτισμένος!

Και μέσ' απ' τον Παράδεισο γυναίκες τιμημένες
αν μας θωρείτ' από ψηλά, μην είστε λυπημένες.
Τιμή σε σας που πέσατε για την Ελευθερία
στον τόπο της θυσίας σας γράψατε ιστορία,
που θα 'ναι δίδαγμα τρανό για Έθνη που δειλιάζουν,
για κείνους π' αγωνίζονται και χάρο δε λογιάζουν.
Τη μνήμη σας θα κλείσουμε βαθιά στα φυλλοκάρδια
και το καντήλ' ακοίμητο θα λάμπει στα σκοτάδια.

Θα μείνετε αθάνατες μες στις καρδιάς τα βάθη
κι η δόξα σας θ' ακούγεται στις γης όλα τα πλάτη.

Και συ διαβάτη που 'φερεις εδώ τα βήματά σου
στα βράχια αυτά της Νέδουσας, ευλαβικά στοχάσου.
Ο τόπος είναι ιερός το χώμα τιμημένο,
με γαίμα και με δάκρυα είν' όλο ποτισμένο.
Θυμήσου αυτές που χάθηκαν, τους ένδοξους αγώνες,
απ' τη δική τους Άνοιξη θ' ανθίζουν οι λειμώνες.
Ήταν γυναίκες τραγικές σε χρόνους πονεμένους,
μα είχαν δυνάμωμα ψυχής κι ιδανικά του Γένους!...

Βοηθήματα για την περίληψη του ιστορικού γεγονότος:

1. Νικ. Σπηλιάδη: Απομνημονεύματα, τ. Γ' - Αθήνα 1975
2. Ντίνου Λ. Κοτσώνη: Ο Κολοκοτρώνης στη Βέργα - Καλαμάτα 1980